

ULRIKE GUÉROT

Podem viure en un món sense fronteres?

¿Està Europa disposada a viure en un món sense fronteres? Aquest és un interrogant que es va plantejar abans de l'aprovació de l'acord de Schengen, a mitjan dècada de 1990. La resposta llavors, i durant la dècada següent, representa que fou un sí definitiu. Avui, tanmateix, sembla que Europa està donant una nova resposta a la qüestió de les fronteres. Perquè tot indica que els europeus no volen viure en un món sense fronteres.

Una manera d'entendre el mite grec de la dona anomenada Europa —una princesa fenícia seduïda per Zeus— i el toro és la necessitat d'anar enllà de les pròpies fronteres per tal de trobar la identitat. En aquest sentit, Europa vol dir superació de lligams. El filòsof francès Jacques Derrida afirmava que la identitat no està mai del tot definida i per això Europa significa la recerca permanent del jo i la identitat. En el context actual això podria ser entès com a *Heimat* [la llar, el terror, la regió] i els valors universals donats al món per la Declaració dels Drets de l'Home i el Ciutadà en 1789 arran de la Revolució Francesa. Convé recordar en aquest punt que la idea mateixa del projecte europeu era la superació de les fronteres nacionals. Aquesta tasca té avui dues dimensions: les fronteres interiors d'Europa i les seues fronteres exteriors. Totes dues estan coneixent a hores d'ara un reviscolament remarcable.

La frontera exterior que Europa vol «assegurar» més és la seua frontera amb el sud, la regió OPNA (Orient Pròxim i Nord d'Àfrica). El discurs més habitual a Europa, tanmateix, oblida el fet que aquesta «frontera» és la mar i que és difícilment

Ulrike Guérot és directora del think tank europeu European Democracy Lab (Berlin). Ha publicat recentment *Warum Europa eine Republik werden muss. Eine politische Utopie*. Aquest article aparegué a *New Eastern Europe* (6/2016), i posteriorment a *Eurozine* (15/12/2016). Original en anglès. © Ulrike Guérot / New Eastern Europe © Eurozine

controlable. Més encara, sembla que s'ha oblidat que el llegat cultural del Mare Nostrum, com s'ha anomenat el Mediterrani des de l'Antiguitat, ha estat sempre una baula entre Orient i Occident. Des de la *Iliada* d'Homer fins a les guerres púniques, Europa sap què és gràcies al seu espill, als seus *autrui*. En paraules d'Emmanuel Lévinas, «l'Altre que defineix Europa és l'Orient». En aquest sentit, Cartago era i és una ciutat europea. Si Europa es despenja de la seua altra meitat, podria perdre's del tot ella mateixa. Així doncs, la tasca europea en relació amb l'Alteritat hauria de ser a hores d'ara conèixer l'Altre, ajudar-lo a pal·liar les causes que estan en l'arrel del seu patiment —del qual Europa és en bona part responsable— i alen-tir l'onada actual de refugiats en una Europa que és incapaç de gestionar l'arribada de nouvinguts.

L'Altre europeu —la regió OPNA i l'Àfrica subsahariana— no té bones perspectives avui, i Europa s'enfronta amb un èxode modern procedent d'Àfrica en noves condicions. Molts dels que no tenen res de res, sí que tenen, però, accés a un televisor de plasma que funciona com una finestra a Occident, una finestra a través de la qual s'observa la vida a Europa. S'ha arribat a dir que al nord d'Àfrica, fins a deu milions de persones hi han fet ja les maletes.

L'evolució demogràfica d'aquesta regió és impressionant. Només Egipte tindrà 28 milions més d'habitants cap al 2030. Les taxes de fecunditat en països com la República Democràtica del Congo, el Níger o Nigèria són encara del 5,8 o més per dona. Un informe de l'ONU preveu que la població de Nigèria serà de 440 milions a mitjan segle i de 900 milions cap al final de segle. Només una minoria de la població jove (un 40% si fa no fa) tindrà feina, i molt probablement de baixa qualificació i mal pagada. Els experts en diuen el *youth bulk*, un gran excedent de població jove que la societat no pot integrar de cap manera en el mercat laboral i les estructures socials. Això sol conduir a la radicalització d'un gran nombre de joves.

En aquest sentit, Àfrica és una barril de pólvora a la porta d'Europa, i la crisi dels refugiats està lluny d'haver-se resolt, encara que la ruta dels Balcans estiga closa i l'acord amb Turquia funcione com a filtre. La crisi, doncs, és estructural i va molt més enllà de les atrocitats actuals a Síria, que només han estat un detonant de la darrera onada de refugiats. Les causes de fons, de les quals Europa és en bona part responsable —de la política agrària a la venda d'armes o als orígens de l'ISIS—, han de ser identificades i abordades vigorosament. La política que s'ha de dur a terme va molt més enllà de la protecció de les fronteres.

Avui viuen als 19 països de la regió OPNA uns 370 milions de persones. Cap al 2030 n'hi haurà 100 milions més. Si tenim en compte també l'Àfrica subsahariana, el panorama esdevé més fosc encara. Es pot preveure que la població es multipli-

carà per 10 cap al 2050. El resultat serà inestabilitat, guerra o terrorisme, en gran part menats per les generacions joves. L'anomenat *war index* dels joves africans —el nombre de gent jove que entra al mercat de treball per damunt del nombre de la gent que se'n retira i l'abandona— és alt (i molt alt en comparació amb la vella Europa). Mentre que Alemanya té un *war index* de 0,66 —que vol dir uns 660 joves per cada 1.000 persones grans que es retiren—, la taxa a Uganda o a Mali és de 6. ¿Pot abordar-se aquest desafiament amb una millor protecció de les fronteres de la UE? Molt probablement no. En una entrevista a *Die Zeit*, la cancellera alemanya Angela Merkel afirmava que ajudar Àfrica és la tasca immediata i que l'interès d'Alemanya coincideix amb això. Qui vulga protegir-se haurà d'obrir-se. La modernització d'Àfrica és crucial per a Europa.

LA PARADOXA DE LA GLOBALITZACIÓ

La veritat és que vivim en un món sense fronteres i no volem renunciar-hi. «El món és pla», va escriure Thomas Friedman el 2001. Importem el gas per escalfar-nos de Rússia o Algèria, ens agrada viatjar a Hong Kong per Nadal. Volem els recursos d'Àfrica, com ara els diamants per a la joieria de luxe, o la quinoa d'Amèrica Llatina per a l'estil de vida vegà dels *hipsters* europeus, així com l'electrònica barata provinent de la Xina per a la gent de menys recursos. De fet, volem les fronteres obertes per al comerç, però no per a la gent. I això és el dilema europeu.

El gràfic més famós de la darrera dècada —la «corba de l'elefant»— il·lustra a la perfecció dues coses. Primera, que estadísticament la globalització és beneficiosa i genera creixement. Segona, que no beneficia tothom per igual. Els situats en el quintil més baix de la societat europea (o americana) han pagat el preu de la globalització: han perdut els seus llocs de treball. Els antics obrers dels temps del fordisme són avui els perdedors de la globalització. I sovint voten populistes de dretes (o a Donald Trump als Estats Units). Avui, ser del camp, de la ruralia, vol dir sovint estar en l'atur, i els aturats són proclius a deixar-se seduir pels populistes. A l'Europa occidental, el contracte social s'ha trencat, i aquells a qui la globalització ha deixat abandonats no veuen cap futur i se senten amenaçats pels refugiats. Demanen explícitament el tancament de les fronteres. El problema conceptual del futur, doncs, serà com reconciliar els drets socials (com ara el subsidi d'atur o l'atenció de salut) amb els drets humans (un sostre, menjar), que en principi s'haurien de garantir a tothom d'acord amb la Convenció de Ginebra. Un dels problemes més aguts del debat actual sobre els refugiats a Alemanya és que se'ls garanteix l'accés als drets socials (per exemple, habitatge), una cosa de la qual els alemanys del quintil inferior també voldrien fruir. ¿Com determinar qui hauria de rebre determinades

prestacions i sobre quina base legal? ¿El fet de pertànyer a una certa nacionalitat hauria de prevaldre sobre els drets que dimanen de la Convenció de Ginebra?

La por de perdre oportunitats vitals davant l'Altre és la raó per la qual antics votants del Partit Comunista Francès dels anys vuitanta ara voten el Front Nacional, com ha explicat Didier Eribon al seu llibre *Retour à Reims*. Però això passa també arreu d'Europa, com ho demostren els casos de Norbert Hofer a Àustria, l'UKIP al Regne Unit, els Autèntics Finlandesos a Finlàndia, l'holandès Geert Wilders o el moviment PEGIDA a Alemanya. Dani Rodrik ho anomena la «paradoxa de la globalització» i afirma que la globalització, la sobirania i la democràcia no poden coexistir. Se n'ha de suprimir una. I haurien de ser les fronteres nacionals, que són el signe més visible de la sobirania nacional. Tanmateix, en el llenguatge jurídic internacional, la sobirania es defineix com el «dret a la no-ingerència».

Ara bé, en un món pla en què tot es va alliberant de lligams —dels algoritmes als oleoductes o als avions— i amb una interconnexió global, aquest dret comença a estar fora de lloc. La conseqüència lògica per a Europa seria que cal començar a pensar en un sistema polític «pla», igual que el món en el qual vivim. Dit altrament, una mena de «democràcia en xarxa» en la qual les fronteres nacionals siguin progressivament eliminades i la cohesió social s'organitze més enllà de fronteres. En comptes d'això, ens aferrem encara més a les fronteres nacionals i a la sobirania nacional, i perdem pel camí, a poc a poc, la democràcia.

MÉS ENLLÀ DE FRONTERES

Frontera és el nou mot omnipresent a hores d'ara en el debat polític a Europa. I aquests debats no se centren tan sols en les fronteres exteriors de la UE, sinó també en les interiors, la qual cosa és encara més preocupant. El Brexit és un bon exemple de com Europa pot estar en camí de pervertir la seua idea fundacional de superació de les fronteres. Un document recent de Breugel, un *think tank* amb seu a Brussel·les, suggeria que una estratègia post-Brexit hauria d'incloure la creació d'una Associació Continental, en la qual el perímetre exterior seria el mercat únic i el nucli intern una unió política. El perímetre extern gaudiria bàsicament dels avantatges de fronteres obertes per al capital, els béns i els serveis, propis de la UE, però no permetria la lliure circulació de persones. Una de les quatre llibertats fonamentals de la UE està obsoleta, argumenten els autors. Però aquest escenari s'acosta massa a la perversió de la idea europea: un món sense fronteres només per a béns i capitals no pot ser, de cap manera, l'objectiu d'un projecte europeu enfortit al segle XXI. La recent crisi europea demostra precisament que el problema rau en la manca d'unitat política.

La promesa del Tractat de Maastricht era que la UE esdevindria una unió d'estats i una unió de ciutadans que gaudirien del dret de viatjar i treballar a tot el seu territori. El cop que ha rebut fa poc la idea europea amb el Brexit serà encaixat i patit sobretot pels britànics mateixos, entre ells molts escocesos, que estan sol·licitant en massa passaports continentals. Per consegüent, el nou projecte europeu ha d'abordar la qüestió de la ciutadania europea que s'ha de garantir a tots i que s'ha de plasmar en la igualtat de drets per a tots els ciutadans europeus.

Hem de recordar-nos que la idea inherent al projecte europeu era anar més enllà de les fronteres i superar l'estat nació. Almenys al si d'Europa, hauríem de continuar sent l'avantguarda d'aquesta idea, el laboratori viu d'un objectiu que és en darrer terme universal: una unió mundial de ciutadans que ja el 1792 va ser considerada per Immanuel Kant com la via per assolir la pau perpètua. ☺

Traducció de Gustau Muñoz

Col·lecció Assaig

31. <i>Valencianisme, l'aportació positiva. Cultura i política al País Valencià (1962-2012)</i>
FRANCESC VIADEL	39. <i>El far de Londstrup</i>
ANTONI MARTÍ MONTERDE
32. <i>Incitacions</i>
ENRIC SÒRIA	40. <i>La gran depuració</i>
FRANCESC VIADEL
33. <i>A manera de tascó. Notes sobre literatura</i>
VICENT ALONSO	41. <i>Sobre una neu invisible. Notes d'un dietari, 2003-2005</i>
VICENT ALONSO
34. <i>La invenció de l'espai. Ciutat i viatge</i>
ENRIC BOU	42. <i>El món d'ahir de Joan Estelrich. Dietaris, cultura i acció política</i>
XAVIER PLA (ed.)
35. <i>Mentre parlem</i>
ENRIC SÒRIA	43. <i>Mai no és tard (Vinyoliana)</i>
JOSEP PIERA
36. <i>Vista parcial</i>
TOBIES GRIMALTOS	44. <i>Caminar per la vida vella</i>
LLUÍS QUINTANA
37. <i>La desconnexió valenciana</i>
TONI MOLLÀ	45. <i>L'ofici de lector</i>
JOAN GARÍ
38. <i>Constel·lacions postmodernes</i>
ENRIC BALAGUER	46. <i>Una pàtria prestada</i>
SIMONA ŠKRABEC